

Til
Oslo tingrett
v/tingrettsdommer Yngvild Thue
oslotingrett@domstol.no

Oslo 2020-09-18

Deres ref.: Sak 20-020518MED-OTIR/04

MERKNADER TIL BEGJÆRING OM LUKKEDE DØRER

Påtalemyndigheten mot Laila Anita Bertheussen.

Vi viser til begjæring fra Politiet (PST), datert 2020-09-04 om lukkede dører under avhør av fire vitner i ovennevnte sak. På vegne av mediene ber vi om at begjæringen avvises, subsidiært at det avsies kjennelse om mindre inngripende tiltak enn det politiet ber om.

1. Generelt om lukkede dører i hovedforhandlinger i straffesaker

Prinsippet om offentlighet i rettspleien er nedfelt i domstolsloven § 124. Dette er et grunnleggende rettsikkerhetsprinsipp, jf. blant annet Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 6 nr. 1 og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 14 nr. 1. Formålet med dette prinsipp er blant annet å sikre offentlig kontroll med og mulighet for kritikk av rettergangen, jfr. Rt-2007-521 avsnitt 12.

I forarbeidene til domstolloven er det uttalt at retten i utgangspunktet ikke skal treffe avgjørelse om lukkede dører etter § 125 dersom den finner at et som kan gjøre lukkede dører ønskelig, effektivt vil kunne oppnås ved referatforbud, jf. Ot.prp. 55 (1997-1998). At rettsforhandlingene skal gå for åpen rett er videre ansett som så viktig i et demokratisk samfunn at det er fastsatt i Grunnloven. Det må foreligge vektige grunner før det er anledning til å foreta innskrenkninger i offentlighetsprinsippet, jfr. Grunnlovens § 100 femte ledd:

"Alle har rett til innsyn i dokumenta til staten og kommunane og til å følgje forhandlingane i rettsmøte og folkevalde organ. Det kan i lov setjast grenser for denne retten av omsyn til personvern og av andre tungtvegande grunnar."

I forarbeidene til Grunnlovens § 100, St.meld. nr. 26 (2003 – 2004) side 143, står det følgende:

"Departementet mener at en grunnlovsfesting av offentlighetsprinsippet bør være mer enn en symbolsk markering. Prinsippet bør sette reelle skranker for lovgivernes myndighet, og grunnlovsbestemmelsen bør kunne håndheves av domstolene. Etter departementets syn bør en grunnlovsbestemmelse om offentlighetsprinsippet være til hinder for å gjøre inngrep i det sentrale innholdet i dagens offentlighetslovgivning. Samtidig bør ikke grunnlovsbestemmelsen være til hinder for å opprettholde bestemmelsene i offentlighetsloven i dag. En grunnlovsbestemmelse er ment å virke over tid og under skiftende samfunnsforhold. Det tilsier en viss tilbakeholdenhet med å grunnlovsfeste mer detaljert det som måtte følge av yttergrensene for åpenhet etter dagens lovgivning. Departementet vil likevel understreke at en grunnlovsfesting av offentlighetsprinsippet, sammen med en grunnlovsfesting av infrastrukturkravet, bør stå som en permanent oppfordring om å arbeide for en størst mulig grad av åpenhet i den lovgivningen som til enhver tid gjelder. Departementets synspunkter i det følgende bygger på disse utgangspunktene." (vår understrekning)

Dette viser hvor viktig lovgiver anser offentlighetsprinsippet for å være og at det derfor skal arbeides for mest mulig åpenhet, ikke innskrenkninger i offentlighetsprinsippet.

Tilsvarende er understreket i Ot.prp.nr.55 (1997-1998) der det i punkt 4.1 om offentlighet i rettergangen står følgende:

«Når loven åpner for at retten kan innskrenke offentligheten i gitte tilfeller eller ut fra gitte hensyn, betyr ikke dette at retten nødvendigvis bør gjøre dette. Det er viktig å fastholde utgangspunktet om en offentlig rettergang og bare beslutte innskrenkninger i konkrete tilfeller der dette er nødvendig. Ved konkrete vurderinger av om dørene bør lukkes, offentlig referat forbys etc, må retten alltid ta i betraktning de prinsipielle hensyn som taler for offentlighet og som lovens hovedregler bygger på.» (vår understrekning)

En beslutning om lukking av retten må videre oppfylle vilkårene i den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 10 nr. 2 for å være lovlig. EMK artikkel 10 er gjort til norsk rett med forrang, jfr. menneskerettslovens § 3 jfr. § 2. Det følger av praksis fra den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) og Høyesterett at EMK artikkel 10 får anvendelse i nærværende sak.

Medias viktigste rolle i et demokratisk samfunn er å bringe frem informasjon av allmenn interesse og å være en "offentlig vaktbikkje" i forhold til maktfaktorer i samfunnet. Denne

særskilte samfunnsrollen er fremhevet i en rekke dommer fra EMD og Høyesterett, og er begrunnelsen for at media er gitt et særskilt vern etter EMK artikkel 10 om ytrings- og informasjonsfrihet. EMK artikkel 10 får anvendelse dersom media ber om innsyn i en sak av allmenn interesse. Dette følger av praksis fra EMD – sist ved storkammeravgjørelsen Magyar Helsinki Bizottsag mot Ungarn av 8. november 2016 (18030/11), se avsnitt 157 flg. - og av praksis fra Høyesterett, jfr. Rt-2013-374 og Rt-2015-1467.

Lukking av retten vil således være ulovlig dersom ikke vilkårene i artikkel 10 annet ledd er oppfylt. Artikkel 10 annet ledd oppstiller tre vilkår: Inngrepet må være foreskrevet ved lov, det må være begrunnet i et av de uttømmende opplistede formålene i annet ledd, og inngrepet må være nødvendig i et demokratisk samfunn. Slik vi ser det, er nødvendighetskravet neppe oppfylt i nærværende sak – i alle fall ikke så lenge disse hensynene kan ivaretas gjennom begrensninger i referatadgangen – som vi kommer tilbake til under punkt 4.

Endelig vises det til Dommerforeningens dommerhåndbok «Dommerne og mediene» (2012), side 64, der foreningens medieutvalg uttaler at «dommerne bør ha som et utgangspunkt at man alltid vurderer hvorvidt det bør praktiseres meroffentlighet der det er adgang til det». Samme sted vises det også til forslaget fra en arbeidsgruppe under Domstoladministrasjonen som i 2010 foreslo å lovfeste plikten til å vurdere meroffentlighet i domstolloven ny § 124a, og som er tatt med i utkast til ny domstollov som har vært på høring i høst (se note 52, og også note 53 i håndboken.)

2. Vitnemålenes offentlige interesse

Vi understreker for ordens skyld at vitnemålene fra de fire vitnene som begjæringen omfatter er av stor offentlig interesse. Slik saken er bygget opp fra aktorats side, vil vitnemål knyttet til sikkerhetstiltak i og ved tiltaltes/fornærmedes bolig være svært viktige for å vurdere deres forklaringer. Det vil være svært uheldig om denne delen av vitneførselen helt blir unntatt allmennhetens kunnskap og liggende i det dypeste mørke, sett i lys av hvilke spørsmål som står på spill i retten. Det handler ikke bare om en tidligere statsråd (som måtte gå av på grunn av denne saken), men også om blant annet maktfordelingsprinsippet og – ikke minst – tilliten til politi og påtalemyndighet.

Særlig mener vi det er grunner for at pressen bør kunne være til stede under vitnemålet til Espen Nilsen fra Stanley. Nilsen er ikke ansatt i politiet, men i et firma som hvem som helst kan bestille tjenester fra og dermed også få innsikt i utstyr og rutiner. Han skal dessuten forklare seg om ting som viser seg å være omstridt i saken, for eksempel overvåkingskameraer som skal ha vært ute av drift. Det var Stanley som driftet sikkerhetssystemene i huset, Nilsen var kontaktperson for dette, og det ser ut til å ha vært mye kommunikasjon mellom ham og Bertheussen. Det gir seg selv at Nilsens forklaring er svært viktig for å kunne vurdere tiltaltes forklaringer på helt sentrale punkter.

I tillegg vil vi nevne at det i Tor Mikkel Waras vitnemål torsdag kom frem at det er reell uenighet mellom partene om kontakten mellom Wara og PST om ulike sikkerhetstiltak. Wara har dessuten forespeilet at politioverbetjent Ketil Laforce vil gi annen forklaring enn Kim Sæther fra PST, som forklarte seg for åpen rett. Dette handler om hvilke sikkerhetstiltak PST ville iverksette, og hva som var Wara og Bertheussens respons til dette. Derfor er det viktig å høre hva Laforce forklarer om denne kontakten.

3. Begrunnelse og hjemmel for å lukke dørene

Politiet har vist til blant annet domstollovens § 125, bokstav c og d om henholdsvis «særlige forhold» som kan vanskeliggjøre sakens opplysning og «grunner som retten finner fyllestgjørende». Dette er svært runde og skjønnsmessige formuleringer, som er forutsatt benyttet med stor grad av tilbakeholdenhet.

Vi viser til Ot prp nr 55 (1997-1998), punkt 4.3.4, hvor departementet skriver følgende om forslaget om innføring av unntakshjemmelen i bokstav c også i straffesaker:

«Departementet slutter seg til utvalgets forslag, slik at det også blir adgang til å lukke dørene av hensyn til sakens opplysning ved hovedforhandlingen i straffesaker. Departementet går ut fra at regelen i så måte likevel vil bli nyttet med stor tilbakeholdenhet.

Utvalget foreslår at vilkåret for lukking skal være at «retten frykter for at offentlighet vil vanskeliggjøre sakens opplysning». Dette innebærer at vurderingen av om dørene bør lukkes ut fra hensynet til sakens opplysning, skal skje etter samme skjønnsstema som etter bestemmelsene i dag.

Etter departementets mening bør loven formuleres slik at det fremgår tydelig at lukking av dørene bare skal skje når det finnes påkrevd ut fra særlige forhold i den enkelte sak, og det derfor er et markert.» (vår understrekning).

Vi refererer dette for å minne om at terskelen bør være høy for å benytte disse hjemlene til å lukke dørene.

Politiet har i sin begjæring vist til at opplysninger vitnene skal forklare seg om «er gradert BEGRENSET» eller at de vil «raskt grense opp mot å være gradert BEGRENSET», i begge tilfeller med henvisning til Sikkerhetsloven.

Sikkerhetsgradering er i sikkerhetsloven beskrevet i § 5-3:

§ 5-3. Sikkerhetsgradert informasjon

En virksomhet som tilvirker informasjon, skal sikkerhetsgradere og merke informasjonen dersom det kan skade nasjonale sikkerhetsinteresser om den blir kjent for uvedkommende. Følgende sikkerhetsgrader skal benyttes:

- a) *STRENGT HEMMELIG* dersom det kan få helt avgjørende skadefølger
- b) *HEMMELIG* dersom det kan få alvorlige skadefølger
- c) *KONFIDENSIELT* dersom det kan få skadefølger
- d) *BEGRENSET* dersom det i noen grad kan få skadefølger.

Sikkerhetsgradering skal ikke brukes i større utstrekning eller for lengre tid enn nødvendig. Dersom ikke annet er bestemt, bortfaller sikkerhetsgraderingen etter 30 år.

Det dreier seg altså for det første om laveste graderingsnivå. For det andre skal ikke graderingen brukes lenger enn «nødvendig». Vi stiller oss undrende til at konkrete sikkerhetstiltak knyttet til en *tidligere* statsråd er av en slik karakter at de kan få konkrete «skadefølger».

I Prop. 153 L (2016-2017), heter det i spesialmerknaden, punkt 19.5, om denne paragrafen:
«Tema for skadevurderingen og dermed om informasjonen skal sikkerhetsgraderes, er i hvilken grad en trusselaktør, dersom denne blir kjent med informasjonen, kan påføre nasjonale sikkerhetsinteresser skade. Vurderingen vil være bestemmende for i hvilken grad informasjonens konfidensialitet må beskyttes. Er konklusjonen at konfidensialitetsbrudd ikke i noen grad kan få skadefølger, jf. bokstav d, for nasjonale sikkerhetsinteresser, skal informasjonen ikke sikkerhetsgraderes.»

Vi mener det har formodningen mot seg at konkrete sikkerhetstiltak knyttet til en avgått statsråd, altså historiske opplysninger, i dag skal kunne være av en slik verdi for potensielle trusselaktører at nasjonale sikkerhetsinteresser skulle kunne skades. Det kan i hvert fall ikke være slik at *alt* de fire vitnene skal forklare seg om er av en slik karakter.

4. Lukkede dører kontra referatforbud - begrunnelse

Vi viser til vår begrunnelse for hvorfor retten bør unngå det mest inngripende tiltaket, dvs lukkede dører, dersom formålet kan oppnås med andre midler, jfr referatbegrensninger.

Vi minner generelt om at pressen, med hyppige mellomrom, følger saker bak lukkede dører, og hvor det fremkommer opplysninger som åpenbart ikke bør ut i offentligheten. Det gjelder gjerne opplysninger av mer intim og privat karakter enn i den foreliggende, for eksempel i forbindelse med voldtekt, incest og vold i nære relasjoner, med de eventuelle begrensninger som retten legger til grunn. Vi kjenner svært få eksempler på at mediene har brutt med forutsetningene for slike ordninger.

Vi minner også om forarbeidene til domstollovens § 125 (Ot. prp.nr.55 (1997-98, spesialmerkningen), hvor det heter:

«Retten skal i utgangspunktet ikke treffe avgjørelse om lukkede dører etter lovforslagets første ledd dersom den finner at det som kan gjøre lukkede dører ønskelig, effektivt vil kunne oppnås ved referatforbud etter forslaget til ny § 129.»

Vi viser også til Dommerforeningens mediehåndbok («Dommerne og mediene», 3. utgave), hvor det på side 33 heter:

«Med unntak for de sakene hvor det i loven er uttrykkelig bestemt at rettsmøtet skal gå for lukkede dører, vil det etter utvalgets mening sjelden være behov for å utelukke pressen. Utvalget mener at de hensyn som tilsier lukkede dører, som oftest vil ivaretas ved at det nedlegges et begrenset referatforbud.»

Utvalget det vises til her er Dommerforeningens medieutvalg.

5. Konklusjon

Sett i lys av det vi her har anført, ber vi om at retten:

Prinsipalt avviser Politiets begjæring, eller avgrenser den til deler av vitneforklaringene.

Subsidiært, for det tilfelle at dørene helt eller delvis lukkes, tillater at pressen får være til stede, med eventuelle referatbegrensninger.

Atter subsidiært at én eller to representanter for pressen får være til stede (poolordning), med eventuelle referatbegrensninger.

Med vennlig hilsen

Norsk Redaktørforening

Arne Jensen
generalsekretær

Norsk Presseforbund

Elin Floberghagen
generalsekretær